

РОЗДІЛ 9 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 811.112.2'373.7

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.38.45>

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ АКУСТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ТВОРАХ Е.-Е. ШМІТТА

GENDER PECULIARITIES OF ACOUSTIC ELEMENTS OF NON-VERBAL COMMUNICATION IN THE WORKS OF E.-E. SCHMITT

Песоцька Д.Л.,

orcid.org/0000-0002-6544-3713

кандидат філософських наук,

доцент кафедри романо-германської філології

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Кушенко Ж.Л.,

orcid.org/0000-0001-8439-1798

старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та іноземних мови

Харківського технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

У статті розглядається гендерний аспект акустичних засобів невербальної комунікації, зокрема, як соціокультурні особливості жінок і чоловіків впливають на їхню невербальну поведінку. Автор звертає увагу на різницю у вираженні емоцій та використанні акустичних характеристик голосу у представників різних статей. Жінки, як правило, демонструють більшу емоційну активність, виражаючи свої почуття через широкий спектр інтонацій, інтенсивних звуків, а також сльози, сміх і ридання, що підсилюють вплив їхніх слів. Окрім цього, для них характерна більша амплітуда інтонаційних коливань. Дослідження включає аналіз лексичних засобів, що передають такі невербальні елементи, як бурмотіння, сміх, сльози, паузи, що використовуються для підсилення емоційної виразності в текстах Е.-Е. Шмітта. Виявлено, що жінки зазвичай проявляють більшу емоційність через акустичні стратегії, такі як варіативність інтонації та тембру, на відміну від чоловіків, чия невербальна комунікація зазвичай більш стримана і орієнтована на передачу змістовної інформації або демонстрацію сили. Тим не менш, деякі невербальні засоби, такі як сміх та паузи, мають подібне вираження у комунікації як жінок, так і чоловіків, і лише в окремих випадках підпорядковуються стереотипам. Дослідження, проведене на матеріалі новел Е.-Е. Шмітта, показує, що соціальні стереотипи не є суворими обмеженнями, а скоріше виявляються в специфічних ситуаціях, впливаючи на вибір невербальних засобів комунікації.

Загалом, дослідження показує, що гендерні відмінності у невербальній комунікації, зокрема в акустичних характеристиках, відображають культурні уявлення про роль статей у суспільстві. Водночас, соціальні стереотипи не є абсолютним обмеженням для комунікантів, оскільки їхня невербальна поведінка варіюється залежно від конкретного контексту спілкування.

Ключові слова: акустичні засоби, невербальна комунікація, гендерний аспект, соціальні стереотипи.

The article deals with the gender aspect of acoustic means of non-verbal communication, in particular, how the socio-cultural characteristics of women and men influence their non-verbal behaviour. The author draws attention to the difference in the expression of emotions and the use of acoustic characteristics of the voice by representatives of different sexes. Women tend to be more emotionally active, expressing their feelings through a wide range of intonations, intense sounds, as well as tears, laughter and sobbing, which increase the impact of their words. In addition, they are characterised by a greater amplitude of intonation fluctuations. The study includes an analysis of lexical means that convey such non-verbal elements as mumbling, laughter, tears, and pauses used to enhance emotional expressiveness in Schmitt's texts. It has been found that women usually show more emotionality through acoustic strategies, such as variations in intonation and timbre, in contrast to men, whose non-verbal communication is usually more restrained and focused on conveying meaningful information or demonstrating strength. Nevertheless, some nonverbal means, such as laughter and pauses, are similarly expressed in the communication of both women and men, and only in rare cases do they follow stereotypes. The study, based on the material of E.-E. Schmitt's short stories, shows that social stereotypes are not strict restrictions, but rather manifest themselves in specific situations, influencing the choice of non-verbal means of communication.

In general, the study shows that gender differences in non-verbal communication, in particular in acoustic characteristics, reflect cultural perceptions of the role of the sexes in society. At the same time, social stereotypes are not an absolute limitation for communicators, as their nonverbal behaviour varies depending on the specific context of communication.

Key words: acoustic means, non-verbal communication, gender aspect, social stereotypes.

Постановка проблеми. Аналіз гендерного аспекту невербальної комунікації є важливим для розуміння того, як соціальні та культурні чинники впливають на вибір і вираження невербальних засобів комунікації у чоловіків і жінок. Дослідження акцентує увагу на тому, що чоловіки та жінки використовують різні акустичні стратегії для вираження емоцій і змісту, що дозволяє більш глибоко зрозуміти взаємодію між вербальними та невербальними аспектами спілкування в контексті гендерних відмінностей. Дослідження гендерного аспекту невербальної комунікації в акустиці сприяє кращому розумінню того, як культурні уявлення про стать формують комунікаційні практики.

Метою даного дослідження є аналіз специфічних невербальних засобів комунікації, зокрема акустичних елементів, на матеріалі текстів новел Е.-Е. Шмітта: «*Оскар та Рोजева Пані*», збірки «*Одетта Тульмонд та інші історії*», «*Мрійниця із Остенде*», «*Два пана із Брюсселя*» для виявлення гендерних відмінностей у вираженні емоцій та інтонаційних характеристик серед чоловіків і жінок. Особлива увага приділяється вивченню різниці в активності та вираженості невербальних засобів у персонажів чоловічої та жіночої статі, а також впливу соціальних стереотипів на їхній вибір і використання.

Оскільки умови життя і виховання у чоловіків та жінок відрізняються, то і зовнішня складова їхнього спілкування також є різною. Що стосується власне просодичних і екстралінгвістичних елементів невербальної комунікації, то окрему увагу слід приділити ще й фізіологічним відмінностям, які прямо впливають на якісні характеристики голосу.

Аналіз досліджень. Дослідження гендерного аспекту акустичних засобів невербальної комунікації стало важливою темою в лінгвістичних та соціальних науках. Цій темі присвятили свої дослідження такі науковці, як Патрісія Куллен (що вивчала, як гендерні відмінності в акцентах і мовних звичках впливають на комунікацію), Шарлотта Лімбер і Бенджамін Джонсон (досліджували вплив гендерних аспектів на інтонацію та голосові характеристики), Лінда М. Лейк (аналізувала роль тембру, швидкості мови і використання пауз як елементів невербальної комунікації, що можуть відрізнятися за статевими ознаками), Жанетт Баркер (досліджувала, як гендерні стереотипи впливають на сприйняття невербальної комунікації, зокрема на те, як люди сприймають тембр та висоту голосу в різних соціальних контекстах). Всі ці дослідники звертають увагу

на соціальну детермінованість відмінностей у міжгендерному спілкуванні, іншими словами, відмінні вимоги суспільства до жінок та чоловіків формують у них різні мотиви поведінки, різні підходи до спілкування.

Українська дослідниця засобів невербального спілкування А. Слащук серед факторів, які впливають на комунікацію, називає загальну ситуацію спілкування, індивідуальні особливості прояву станів кожним з учасників спілкування, стать, вік, ступінь значимості партнерів один для одного, культурні та етнічні норми вираження індивідуальних особливостей особистості [1, с. 132].

За словами А. Слащук, для ефективної інтерпретації засобів комунікації необхідно враховувати унікальність невербальної мови, неминучі протиріччя між невербальними виразами та їхнім психологічним змістом, мінливість форм невербального вираження, а також залежність успішності кодування від здатності людини адекватно виражати свої емоції та рівня розвитку навичок кодування невербальних повідомлень [1, с. 133].

Таким чином, для інтерпретації засобів невербальної комунікації, а особливо результатів їхньої письмової фіксації, необхідно мати в розпорядженні не просто окремий символ, а символ в контексті комунікативної ситуації.

На прикладах, відібраних із творів Е.-Е. Шмітта, було проаналізовано варіативність значень слів і словосполучень на позначення бурмотіння (інтонаційно і темброво невиразного голосового оформлення висловлювання).

«Elle balbutia, l'air égaré :

Ostende, c'est parfait pour un chagrin d'amour...

— N'est-ce pas ? Vous pensez que je vais guérir ici ?

Elle me fixa en fronçant les sourcils.

— Guérir ? Vous comptez guérir ?

— Cicatriser, oui.

— Estimez-vous que vous allez y arriver ?

— Oui, je le crois.

— C'est étrange, murmura-t-elle en me détaillant comme si elle ne m'avait jamais vu auparavant» [2, с. 12].

Збита з пантелику, вона пробурмотіла:

— *Остенде, це ідеальне місто для любовного смутку.*

— *Справді? Ви думаєте, я тут одужаю?*

Вона розглядала мене, нахмурюючи брови.

— *Видужати? Ви розраховуєте видужати?*

— *Зарубцювати рани.*

— *Ви вважаєте, що вам це вдасться?*

— *Думаю, так.*

— *Це дивно, — пробурмотіла вона, так детально мене розглядаючи, ніби до цього ніколи не бачила.*

Наведений приклад ілюструє частину діалогу письменника і літньої власниці будинку, в якому він зупинився. Тема їхньої розмови – переживання невдачі у коханні, і саме використання слова «*murmura*» («пробурмотіла») стосовно останньої репліки жінки розкриває приховані смисли і мотиви її слів.

В даному випадку «*murmurer*» («пробурмотіти») передає сум, тоді як пряме значення фрази «*C'est étrange*» («Це дивно») мало б радше передавати подив. Таким чином, саме акустичні характеристики висловлювання несуть максимум семантичного значення і смислової наповненості.

Аналізуючи новели Е.-Е. Шмітта, можна помітити, що жінки зазвичай є більш емоційними, вони обирають виразні засоби, які ясно виражають їхнє відношення до сказаного:

Stéphanie éclata de rire. (Стефані вибухнула сміхом) [2, с. 14].

Elle déclara en écrasant son balai sur le sol. (Заявила вона, кидаючи мітлу на підлогу) [2, с. 39].

Laurent le stoppa net, sourcils froncés, ton impérieux. (Лоран, нахмуривши брови, відразу зупинила його владним тоном) [2, с. 104].

Elle s'esclaffa. (Вона розреготалася) [2, с. 143].

Значного поширення при передачі знаків невербальної комунікації жінок набувають слова та словосполучення на позначення сліз, ридань тощо. За рахунок стереотипів, що сформувалися у суспільстві, сльози постають переважно характеристикою жінок, тому вони не соромляться такого прояву почуттів (на відміну від чоловіків), а також можуть використовувати їх для підсилення бажаного впливу на співрозмовника, тобто збагачують і розширюють своє вербальне повідомлення.

Важливо також зазначити, що сльози можуть виражати не лише негативні емоції (страх, відчай, смуток), а і позитивні емоції значної сили (захоплення, радість тощо).

З лексичної точки зору, на письмі сльози, ридання і дії, пов'язані з ними, передаються за допомогою дієслів, іменників, рідко – прикметників. Агентом дії часто виступає не власне мовець («elle»), а саме необхідний за значенням іменник («sanglots», «larmes», «yeux» тощо).

Les yeux de Vilma se brouillèrent de larmes. (У Вільми на очах виступили сльози) [2, с. 153].

Elle fondit en larmes. (Вона залилася слізьми) [2, 173].

Elle fut incapable de retenir une crise de larmes. (Вона не змогла стримати потік сліз) [2, с. 182].

Ses yeux s'humidifièrent. (У неї на очах виступили сльози) [2, с. 263].

Les sanglots l'étouffèrent. (Її душили сльози) [2, с. 274].

Амплітуда інтонаційних коливань при передачі повідомлення жінками є зазвичай ширшою, ніж у чоловіків. Таким чином, для їхнього вербального позначення використовується ціла низка слів (в основному дієслів) на позначення акустичних характеристик повідомлення, які виражають граничне емоційне напруження.

La voix se brisa. (У неї надломився голос) [2, с. 256].

Soudain, elle poussa un hurlement. (Раптом вона завилала) [2, с. 211].

Elle déclara d'un ton péremptoire. (Вона безапеляційно заявила) [2, с. 234].

Vilma gémit. (Вільма простогнала) [2, с. 26].

Межовість емоційних станів відображається і у випадку передачі емоцій на кшталт збентеження, суму, страху тощо. Низькі регістри інтонацій, тону і тембру передаються на письмі за допомогою відповідних дієслів і дескриптивних словосполучень стосовно голосу («voix») чи тону («ton»).

Elle murmura simplement. (Вона просто прошепотіла) [2, с. 167].

Alba bredouilla une explication à Jonas. (Альба пробурмотіла пояснення Джонасу) [2, с. 278].

Elle répliqua d'une voix atone. (Вона відповіла тихим голосом) [2, с. 298].

Elle prononça d'une voix exténuée. (Вона промовила виснаженим голосом) [2, с. 127].

Elle avait prononcé le mot avec précaution et regret, l'articulant du bout des lèvres. (Вона сказала слово ретельно і із жалем, вимовляючи його ледь чутно) [2, с. 19].

Вибір невербальних засобів комунікації серед чоловіків значною мірою обумовлений їхньою соціальною роллю, очікуваннями оточуючих. Відповідно до патріархальних поведінкових моделей, характерних як для українського, так і для французького суспільства, чоловіки схильні брати на себе ініціативу, підкреслювати «войовничість» своїх слів (емоції, пов'язані із гнівом).

Il rompit le silence. (Він перервав тишу) [3, с. 28].

Il objecta avec violence. (Він люто заперечив) [3, с. 43].

Il rétorqua avec colère. (Він сердито заперечив) [3, с. 212].

Maurice articula d'une voix sans couleur. (Моріс промовив безбарвним голосом) [3, с. 243].

Grogna l'homme. (Пробурчав чоловік) [3, с. 265].

La voix caverneuse de Magnus reprit avec un entrain forcé. (Розкотистий голос Магнуса пролунав знову із нецирим пожвавленням) [3, с. 253].

Під час спілкування чоловіки користуються різними інтонаційними засобами, проте вони виражені слабше, ніж у жінок, відповідно і засоби для їхньої вербальної фіксації не вирізняються значним різноманіттям. Не дивлячись на стереотипні уявлення про роль чоловіків та їхні норми поведінки, слова та словосполучення на позначення інтонаційно та темброво невиразних дій також представляють значний об'єм при вербальній фіксації невербальної комунікації.

Il ne put réprimer un gloussement. (Він не зміг стримати сміх) [4, с. 231].

Séverine et Benjamin soupirèrent, soulagés. (Северін і Бенжамен зітхнули з полегшенням) [2, с. 32].

Magnus hésita, grogna, puis reprit d'une voix paisible. (Магнус завагався, побурмотів, а потім знову заговорив спокійним голосом) [2, с. 113].

Ils s'exclama d'une voix flemmarde, insuffisamment affirmée. (Він вигукнув лінивим, недостатньо твердим голосом) [4, с. 245].

Il reprit d'une voix basse/une voix grave. (Він повторив низьким / сердитим голосом) [4, с. 64].

Une autorité nouvelle emplissait sa voix. (В його голосі з'явилася нова впевненість) [4, с. 78].

Часто акустичні невербальні засоби комунікації у чоловіків супроводжують потребу виразити дуже сильне переживання або у відповідь на нього. При цьому це переживання може бути викликане як позитивними, так і негативними емоціями.

J'en demeurai bouche bée. (Я застиг безмовно) [4, с. 115].

Il bafouilla des remerciements. (Він протріщав «дякую») [3, с. 154].

Il éclata de rire. (Він вибухнув сміхом) [3, с. 187].

Il s'exclama d'une voix brisée. (Він вигукнув тремтячим голосом) [4, с. 274].

Важливо відзначити, що однією із характерних рис акустичних засобів невербальної комунікації, властивих як чоловікам, так і жінкам, є сміх та

пов'язані з ним явища. Він передає як позитивні, так і негативні емоції, не зазнаючи впливу соціальних стереотипів.

Il éclata de rire. (Він голосно засміявся) [5, с. 13].

Elle éclata de rire, agacée. (Роздратована, вона голосно засміялася) [5, 25].

Il/elle s'esclaffa. (Він/вона розреготався/розреготалася) [4, с. 74].

Elle gloussa. (Вона зареготала) [4, с. 98].

Ще однією спільною характеристикою для жінок і чоловіків є використання пауз. Вони використовуються для посилення ефекту висловлювання, підкреслення його змісту, акцентуації емоційних відтінків мовця:

Un silence s'établit. (Настала тиша) [5, с. 58].

Magnus mit quelques secondes à répondre. (Магнусу знадобилося кілька секунд, щоб відповісти) [2, с. 176].

Un long silence s'ensuivit. (Наступило довге мовчання) [5, с. 42].

Après cette phrase, le silence gagna la pièce. (Після цієї фрази у кімнаті запанувала тиша) [5, с. 67].

Jean et Laurent demeurèrent muets plusieurs minutes. (Жан і Лорен мовчали кілька хвилин) [1, с. 64].

Висновки. Таким чином, гендерний аспект має значний вплив на вибір та використання невербальних засобів комунікації. Часто невербальні засоби комунікації, притаманні жінкам, є більш емоційними, ширше варіюються, тоді як чоловіки використовують такі символи радше для передачі змістовної інформації, демонстрації сили та ініціативи.

В той же час, соціальні стереотипи не представляють суворого обмеження, тобто вони зачіпають не усіх комунікантів і лише в певних ситуаціях. Паузи та сміх зазнають мінімальної стереотипної деформації і, загалом, набувають аналогічного втілення під час невербальної комунікації як жінок, так і чоловіків-комунікантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Слащук А. Невербальна комунікація як складова мовної комунікації у системі мови. Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики. 2011. № 3. С. 132–141.
2. Schmitt É. La Rêveuse d'Ostende. Paris: Albin Michel, 2007. 310 p.
3. Schmitt É. Les deux messieurs de Bruxelles. Paris: Albin Michel, 2012. 288 p.
4. Schmitt É. Odette Toulemonde et autres histoires. Paris: Albin Michel, 2006. 281 p.
5. Schmitt É. Oscar et la dame rose. Paris: Albin Michel, 2002. 99 c.
6. Barrier G. La communication non verbale. Comprendre les gestes: perception et signification. Montrouge: ESF Editeur, 2014. 200 c.